

بانکداری الکترونیک

دکتر محمد باقر صدری

گفت که متأسفانه با همه تلاش‌ها و تجهیز بانک‌ها به ابزارآلات مورد نیاز، در آغاز راه هستیم. به طوری که با وجود شبکه شتاب و حساب‌های سپهر و سیبا و جام، هنوز مسائل گسترده در زمینه بهره‌مندی از بانکداری الکترونیک وجود دارد. به گونه‌ای که با همه تلاش‌های به عمل آمده هنوز باز پرداخت قبوض آب و برق و تلفن و یا حواله از شهری به شهر دیگر و از شهری به کشور دیگر با

مسائلی مواجه است که ضرورت دارد زمینه دگرگونی و هماهنگ شدن با جهان، به ویژه با کشورهای منطقه فراهم شود. در میان کشورهای جهان، منطقه «NORDIC» یا کشورهای اسکاندیناوی، در رتبه نخست بانکداری الکترونیک قرار دارد و بعد از آن آمریکای شمالی و کانادا، اتحادیه اروپا و آسیای جنوب شرقی و ژاپن قرار دارند. چین با همه سرعت توسعه (رشدی بالاتر از ۱۰-۱۲ درصد) و دستیابی به صادرات ۸۰۰۰ میلیارد دلاری (رتبه دوم جهان) در بانکداری الکترونیک از مناطق رو به رشد عقب مانده‌تر است که در تلاش است در این حوزه نیز پیشرفت کند. الکترونیکی کردن بانک‌ها نه تنها زمینه سرعت در نقل و انتقال پول و سرمایه و... را فراهم می‌کند، بلکه از فرایندهای زاید از جمله کاغذ بازی جلوگیری می‌کند. (بانک‌های کشور در میزان مصرف کاغذ بخشی از پرمصرف‌ترین کشورها هستند. به عنوان مثال برای حواله پول و یا خواباندن چک به حساب، از فرم‌های بین سه تا چهار برگ استفاده می‌شد.)

در بحث الکترونیک سوآلی که مطرح است، این است که این فرایند از کی آغاز شده است؟ با توجه به زمان مختلف آغاز این پدیده در منطقه‌ها و کشورها، این تحول به آغاز دهه ۸۰ باز می‌گردد. گرچه قبل از آن نیز بانک‌ها از وسایل و تجهیزات مکانیکی بهره می‌بردند که نمی‌توان آن را بانکداری الکترونیک نامید. ورود اینترنت به جهان و سیستم بانکی سرعت بانکداری الکترونیک را افزایش داد، به طوری که همزمان با افزایش کاربران، گرایش به ایجاد بانکداری الکترونیک افزوده شد. به نحوی که بدون دستیابی به شبکه اینترنت شاید ایجاد بانکداری الکترونیک با مشکل مواجه شود. چنانکه در کشور ما نیز چنین است. هنوز در کشور ما اطلاعات

با ظهور فن آوری اطلاعات (IT) در دهه ۷۰ که در واقع انقلاب الکترونیک محسوب می‌شود، به نظر بسیاری از جامعه شناسان، اقتصاددانان و کارشناسان، کشورهای جهان سوم می‌توانند با تدبیر و هوشیاری از دستاوردهای انقلاب IT بهره‌مند شوند. امروزه از دولت الکترونیک سخن‌های زیادی گفته می‌شود و آن

دولتی است که امور اکثر بخش‌ها با تجهیزات IT انجام می‌گیرد که از آن جمله می‌توان به بانکداری الکترونیک و حتی بورس اشاره کرد.

با توجه به تحولاتی که در دوره دولت نهم در حوزه بانکداری و بورس به وجود آمده است، این سؤال مطرح می‌شود که آیا بدون توسل به تجهیزات IT می‌توان به اهداف بانکداری الکترونیک از یک سو و بورس از سوی دیگر دست یافت. پس از تغییرات و تحولاتی که در سال‌های ۸۱-۸۳ در بورس و افزایش بادکنکی قیمت‌ها (حباب) که سرانجام در آغاز کار دولت نهم ترکیب، با عملیاتی شدن اصل ۴۴ قانون اساسی تعداد سهام داران بورس به ۴۲ تا ۴۵ میلیون نفر خواهد رسید. لذا بورس نمی‌تواند بدون دستیابی به IT این تحول را سامان بخشد، گرچه خرید تجهیزات مورد لزوم اعلام شده است. به خصوص این که در واگذاری شرکت‌های دولتی طبق اصل ۴۴ قانون اساسی از طریق بورس، بانک‌ها نیز یک طرف عملیات هستند، ولی در مقایسه با بانکداری منطقه بجز افغانستان، هنوز نسبت به کشورهای حوزه خلیج فارس و حتی پاکستان عقب مانده‌ایم، حتی در مقایسه با کشورهای آسیای میانه و حوزه قفقاز که پس از فروپاشی شوروی در فاصله سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۵ مشکلات گسترده‌ای داشتند، به طوری که توان حواله پول را از کشور خود به کشور دیگر نداشتند، اکنون به یمن قراردادهای منعقد با بانک‌های کشورهای صنعتی در فرایندهای الکترونیک توفیقاتی به دست آورده‌اند که وجود ذخایر نفت و گاز در اکثر این کشورها، زمینه‌ای برای تحول سریع بود و دستیابی به بانکداری الکترونیک را فراهم ساخت.

در بررسی بهره‌مندی بانک‌های کشور از انقلاب الکترونیک باید

دقیقی از تعداد رایانه در منازل و تعداد کاربران نداریم. گرچه تعداد کاربران با توجه به جمعیت جوان کشور (۷۰ درصد زیر ۳۰ سال) افزایش می‌یابد، ولی هنوز برای ایجاد فرهنگ بهره‌مندی از رایانه و یا اینترنت نیازمند به تلاش بیشتری است. در بررسی میدانی از یکصد نفر دارنده حساب چام، سپهر و سیبا، فقط حداکثر ۱۰ درصد آنها از طریق اینترنت از موجودی و یا نقل و انتقال بهره می‌برند، هنوز به دلیل اجرا نشدن بانکداری الکترونیک در کشور، ایجاد زمینه فرهنگ بهره‌برداری از آن با تأخیر مواجه شده است. گفتمانی است که گسترش بانکداری الکترونیک عملاً موجب کاهش هزینه بانک‌ها می‌شود و صرفه جویی قابل توجهی را نصیب بانک‌ها می‌کند. اما در کشور ما ۵ تا ۱۰ درصد از منطقه بسیار کمتر است. از هر یک هزار نفر پرداخت کننده قبوض آب و برق و تلفن، فقط ۱۰ نفر از اینترنت بهره می‌برند.

در این میان گسترش بانکداری الکترونیک زمینه را برای گسترش تجارت الکترونیک فراهم می‌کند که خود این بخش حتی سریعتر از بانکداری در حال گسترش است. به طوری که ۳۵۰ میلیارد دلار تجارت الکترونیک در دهه ۹۰ به ۱۰ هزار میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ رسیده است. در سال ۲۰۰۰ در هر ۹ دقیقه یک اینترنت انجام می‌شد که این رقم در سال ۲۰۰۵ به ۳۰ سایت در نه دقیقه رسید که تقریباً یک میلیون سایت اینترنتی در ماه در جهان فعال می‌شود (کتاب مجموعه مقالات همایش هشتم توسعه صادرات غیر نفتی تبریز ۲۰-۲۱ - مهر ماه ۱۳۸۱).

گستره این چنین وسیعی که هر روز و هر سال در حال افزایش است، موجب گسترش تجارت الکترونیک و در نتیجه بانکداری الکترونیک می‌شود. سرعت عمل صرفه جویی در هزینه‌ها از مختصات تجارت الکترونیک است. گرچه در حوزه بانکداری الکترونیک میزان صرفه جویی گزارش نشده است، ولی در حوزه تجارت رقم صرفه جویی از ۷ میلیارد ریال در سال ۷۹ به ۱۵ هزار میلیارد ریال در سال ۸۳ رسیده است.

در این میان در بانکداری الکترونیک واگذاری و جابه‌جایی سهام بورس نیز انجام می‌گیرد و طبق اصل ۴۴ قانون اساسی این واگذاری بین ۴۲-۴۵ نفر خواهد رسید. نقل و انتقال این تعداد سهام و نقش بانکداری الکترونیک در آن موضوع و مسئله بسیار مهمی است که باید در تدوین قانون واگذاری سهام اصل ۴۴ که اکنون در مجلس شورای اسلامی تحت بررسی است، مورد توجه قرار گیرد.

ضرورت ایجاد بانکداری الکترونیک روز به روز احساس می‌شود، به ویژه اینکه رئیس جمهور محترم در مناظره با اقتصاددانان نامه‌نگار و هم در برنامه شبکه دوم سیما، از مردم و نخبگان خواستند که نظریات خود را در زمینه مرتبط با اصلاحات ساختاری در بانک‌ها اعلام کنند. بحث اعتبارات، عدم برگشت به موقع، بحث عقود اسلامی، حساب‌های قرض‌الحسنه، بحث اینکه بانک‌ها فقط اعتباردهی کنند و خود به سرمایه‌گذاری و خرید و فروش بپردازند، نقش بانک‌ها در وصول مالیات عادی و برارزش افزوده و صدها مورد دیگر از جمله مسائلی است که بانک‌ها را به قلب تپنده اقتصاد تبدیل کرده است. بانکداری الکترونیک ضربان این قلب را تنظیم و علمی

می‌کند. لذا باید ضمن سرعت در عملیاتی کردن بانکداری الکترونیک به موارد زیر توجه شود:

۱- حفاظت از اطلاعات مربوط به حساب‌های مختلف افراد که بخشی از وظایف مهم بانک‌ها است. هیچ فرد حقیقی و حقوقی حق ندارد به جز خود بانک که امین و وکیل مردم است، از مقدار و کیفیت حساب‌ها مطلع شود. تنها این اطلاع باید از طریق مراجع قضایی بر مبنای قانون و یا قوانین باشد که به تصویب رسیده است.

۲- تصویب قانون جدید بانکداری و قانون جدید تجارت ضرورتی انکارناپذیر است. قانون تجارت ایران مصوبه سال ۱۳۱۰ است. لذا دولت باید از طریق مجلس شورای اسلامی، قانون پیشنهادی که در سال ۸۳ ارائه شده است، خواستار سرعت عمل در تصویب آن شود.

۳- با توجه به اینکه حجم تجارت الکترونیک در حال افزایش سریع است، باید قوانین مربوط به قراردادهای و امضاها و نحوه حفاظت از آن به تصویب برسد.

۴- با توجه به گسترش تجارت الکترونیک، صادرات و واردات، حمل بار توسط مسافر، حواله بانکی به مقصد فروشنده، به گونه‌ای سامان یابد که خدای نا کرده موجب ضرر و زیان نشود. در این میان گشایش اعتبار اسنادی نقدی و مدت دار، حمل کالا از طریق زمین، هوا، دریا و ریل باید با توجه به بانکداری الکترونیک سامان گیرد.

۵- با توجه به اینکه بانک‌ها امین مردم هستند و از کل سرمایه آنها ۱۰ تا ۵۰ درصد متعلق به مردم (دارندگان سپرده‌ها و یا قرض‌الحسنه‌ها) است، باید دولت بنا به مقتضیات بانکداری الکترونیک لوائح جدیدی را برای تصویب، تدوین و تقدیم مجلس شورای اسلامی کند. لازمه این کار، بررسی کلیه قوانین بانکی، تجاری، گمرکی، حمل و نقل و ... در کشور است که با توجه به شرایط و وضعیت کشور باید نوسازی و متحول شود.

۶- مسئله امضا در بانکداری الکترونیک بسیار مهم و سرنوشت‌ساز است. هنوز با وجود اینکه قانونی در این زمینه تصویب نشده است، به ویژه در مواردی شاهد سوء استفاده‌هایی از امضاهای الکترونیک بوده‌ایم که باید به دقت مورد توجه قرار گیرد.

۷- ارتباط بانک‌ها با جهان و بانک‌های جهان با بانک‌های داخلی باید براساس تحول الکترونیک سامان یابد تا منافع ملی ایران حفظ شود. لذا باید لوائحی که در این حوزه تدوین می‌شود، توسط کارشناسان خبره و اهل فن بررسی شود و در صورت نیاز، اصلاح شود یا این که قوانین جدید به سرعت به تصویب برسد.

۸- نظام سلطه بانک‌های ایران را هدف گرفته است. به طوری که دو بانک مهم کشور از جمله سپه و صادرات را در تیررس خود قرار داده است. باید به دقت تمام حساب‌های ایران در کشورهای مختلف و بانک‌های مختلف مورد توجه قرار گیرد و برای حفظ منافع ملی ایران از تمام روش‌های قانونی استفاده شود. وکلای برجسته‌ای در امور بانکداری بین‌المللی و الکترونیک و تجارت بین‌المللی و الکترونیک در سطح ملی و بین‌المللی فعال اند، باید از دانش و آگاهی و مشاوره آنها بهره‌مند شویم.